

УДК 101.371.3

Лютко О. М.*

УСЕ НОВЕ – СТАРЕ: ТВОРЧІ ПЕРЕТИНИ М. ЛІПМАНА ТА В. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті наголошується на необхідності трансформації чинної моделі освіти: зміщення акценту із засвоєння учнями кількості знань на якість їх розумової діяльності, на набуття навичок самостійного мислення. Окреслено сутність та складові навчальної програми «Філософія для дітей» (*Philosophy for Children, P4C*) М. Ліпмана, спрямованої на розвиток мислення дитини, формування пізнавальних і етичних уявлень та установок. Доведено, що ідею навчання та виховання дітей через залучення філософії використовували не лише зарубіжні педагоги, а й вітчизняні. Здійснено компаративістичний аналіз основних педагогічних принципів навчальної програми М. Ліпмана та педагогічних методів, які використовував В. Сухомлинський.

Ключові слова: «філософія для дітей», критичне мислення, діалог, педагогічні принципи М. Ліпмана, педагогічні методи В. Сухомлинського.

В Україні освіта на будь-якому рівні (шкільному чи професійному) перевантажує інформацією, не забезпечуючи чіткого її сприйняття та засвоєння. Вона, на жаль, не навчає учнів аргументовано дискутувати, приймати самостійні рішення, нелінійно мислити, вирішувати конфлікти, орієнтуватися на ринок праці тощо. П. Саух зазначає, що «сьогодні займати роль лідера у світі може лише така система освіти, яка вчить дітей «як думати», а не «що думати», яка забезпечує їм рівні можливості, а не рівність, яка допомагає оволодіти найсучаснішими знаннями, а не примушує зубрити й відтворювати вчорашнє. Така система проникнута ідеєю освіти впродовж життя. Така система здатна не лише вгамувати «знанневий голод» готовою рибою, а озброїти учня (студента) вудкою» [10, с. 47].

Усе це вимагає нової освітянської стратегії, яка передбачала б кардинальну модернізацію змісту, методів і форм освітнього процесу. Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених трансформації чинної системи освіти, засвідчує, що ключовим поняттям у більшості інноваційних проектів стало поняття «мислення», а ще точніше – знаходження різних методів і засобів, які б якісно впливали на здатність дитини міркувати. Запропоновані інноваційні проекти мали різні назви. Найчастіше науковці використовують терміни *критичне мислення* (М. Ліпман, О. Пометун, Н. Юліна) [3; 6; 13], *рефлексивна освіта* або *навчання як дослідження* (Н. Адаменко, В. Лепський, М. Ліпман, Д. Парк, Г. Щедровицький, Н. Юліна) [1; 9; 3; 5; 12; 13], *інтерактивне навчання* (В. Букатов, А. Єршова, О. Пометун, Л. Пироженко та ін.) [2; 8]. Усі вони націлені на те, щоб стати альтернативою старій, інформаційній, моделі освіти. Акцент у них зміщено із засвоєння учнями кількості знань на якість їх розумової діяльності, на набуття навичок самостійного мислення. Їх спільна мета – зробити інтелект пластичним перед неординарними проблемними ситуаціями майбутнього.

Тобто пріоритетною метою навчального процесу сьогодні має бути навчання дитини самостійного мислення як одна з базових форм підготовки до успішної життєдіяльності в інформаційному та постінформаційному суспільстві. І таке складне завдання породжує пошуки нових методів викладання. На думку Д. Парка, «учитель лише тоді може принести найбільше користі дитині, коли він використовує прогресивні освітні методики, що вчать не лише основ тих чи інших гуманітарних або точних дисциплін, а й сприяють інтеграції дитини в соціум через пізнавальну, емоційну та соціальну комунікації. Навчальна програма «Філософія для дітей» (*Philosophy for Children, P4C*) є одним із кращих освітніх проектів, що готує наступні покоління до ризиків і загроз глобалізованого світу. У результаті занять у дітей формується вміння висловлювати власну думку, аргументувати особисту точку зору, ставити запитання та шукати на них відповіді, мати цілісне бачення проблемного питання чи ситуації.

* © Лютко О. М.*

Дитина розвиває своє мовлення і комунікаційні навички, навчається культури спілкування, поваги до думки інших, стає впевненою у своїх можливостях і талантах» [5].

Класичне заняття «Р4с» починається із зачитування тексту або діалогу, в якому «приховано» тему уроку або виховного заходу. Прочитавши текст, кожен учень формулює будь-яке запитання, що записується на дошці. Після формулювання всіх запитань шляхом голосування обирається одне, щодо якого далі відбувається дискусія.

У дискусії, або філософському діалозі, усі учасники – рівноправні партнери. Діти навчаються аргументувати думки, висувати гіпотези, розвивати поняття, виявляти різні альтернативи, формулювати запитання, приймати рішення, визнавати різні точки зору, логічно мислити. Це призводить до кращого розуміння проблем і кращої здатності судження та артикуляції, і зрештою – до більшої терпимості до думок інших.

Основою діалогу є майевтика – запропоноване Сократом мистецтво «витагувати» приховане в людині правильне знання за допомогою майстерних навідних запитань. Учитель-модератор має уважно відстежувати весь хід роздумів дітей і провокувати їх до вираження власних думок. Він навчає конструювати знання, і саме в цьому полягає його місія. Клас перетворюється на спільноту дослідників, у якій культивується критичне та творче мислення.

Безперечно, досвід американських педагогів і програма «Філософія для дітей» М. Ліпмана становлять значний науковий і практичний інтерес, розширюють наші уявлення про багатство ідей та методик у світі – особливо тому, що спрямовані на розвиток мислення дитини, формування в ньому пізнавальних й етичних уявлень та установок. Цей досвід цікавий ще й тому, що «практична філософія» завжди мала в Україні високий авторитет. Ідею навчання та виховання дітей через залучення філософії використовували Г. Сковорода, К. Ушинський, А. Макаренко та В. Сухомлинський. Власне тому за мету ми поставили порівняти основні педагогічні принципи навчальної програми «Р4с» і педагогічні методи, які використовував В. Сухомлинський (табл. 1).

Таблиця 1

«Творчі перетини» М. Ліпмана та В. Сухомлинського

Основні принципи навчальної програми «Р4с»	Сутність педагогічних принципів навчальної програми «Р4с»	Сутність педагогічних методів В. Сухомлинського
1	2	3
1. Проблемно-діяльнісна форма подання знань	Діти залучаються до вирішення світоглядних, філософських проблем. Тобто залучаються не до відповідей видатних мислителів, а до поставлених ними запитань, до виявлених ними суперечностей. Учитель не передає учневі готову істину, а допомагає «вступити в діалог», для того щоб відкрити істину самостійно.	Діти паралельно й одночасно із засвоєнням знань проходять «школу мислення» під відкритим небом. Кожний урок мислення – це спостереження, бачення, здивування перед загадкою природи, думання, відкриття істини, переживання радості пізнання і гордості мислителя [11, с. 103].
2. Формування у дітей навичок філософування	Діти навчаються навичкам філософського міркування. «Філософія постає не предметом дослідження, а засобом розмірковування про світ та орієнтації у ньому. Основна увага фокусується не на запам'ятовуванні інформації, а на активному «творенні» філософії, що вимагає зусиль з боку інтелекту, розв'язання проблем, пов'язаних з реальною життєдіяльністю дітей» [1, с. 280].	В. Сухомлинський був переконаний: «щоб не перетворити дитину на сховище знань, істин, правил і формул, потрібно вчити її думати, міркувати, аналізувати факти і явища оточуючого світу» [11, с. 110]. Мислення на уроці починається там, де в учня з'являється бажання відповісти на запитання, тому В. Сухомлинський завжди закликав учителів звертати увагу учнів при викладі матеріалу на так звані «вузлики знань» [7, с. 450-458].

Продовження табл. 1

1	2	3
3. Заміна підручників художніми текстами, що збагачені філософією	Систему навчання дітей філософування побудовано на основі текстів, в яких у прихованій чи явній формі закладено одне чи кілька філософських запитань, а також навчально-методичної літератури для вчителів, де викладається методична робота педагога з цими текстами. М. Ліпман написав 7 повістей (книг): «Елфі», «Кіо та Гас», «Відкриття Гаррі Стотлмейєра», «Ліза», «Сьюкі» та «Марк».	«Хрестоматія з етики» – це 1500 розповідей (казки, легенди, новели), що розкривають сутність пізнання світу через моральність, стимулюють дитячу допитливість. Посібник для вчителів «Як виховати справжню людину» складається з 59 етичних повчань (моралей, заповідей, законів, бесід). Кожне з них має завершену форму і значення, кожне наступне впливає з попереднього.
4. Перетворення класу на спільноту дослідників й організація уроку в формі «сократівського діалогу»	Формальний поділ уроку на дві частини (пояснення матеріалу вчителем та відповіді учнів) змінюється на неформальну бесіду, відбувається реконструкція «сократівського діалогу».	Практикується проведення уроків у формі бесіди, спілкування з дітьми. «Сприйняття дитини як допитливого дослідника. Турбота про те, щоб кожна дитина росла мудрим мислителем і дослідником, щоб кожен крок пізнання ушляхетнював серце та загартовував волю» [11, с. 25].

Отже, не заперечуючи необхідність інтеграції світового досвіду використання програми «Р4с» у практику загальноосвітньої школи [4], важко не помітити спільні погляди розробників цієї програми та видатного українського педагога. По-перше, і М. Ліпман, і В. Сухомлинський наголошували на тому, що шкільне навчання буде ефективним лише тоді, коли стимулюватиме допитливість, пробуджуватиме цікавість. По-друге, обидва педагоги вважали, що оптимальний розвиток мислення учнів можливий лише в тому разі, коли філософський зміст представлено не у формі оригінального чи навчального тексту, а в доступній і цікавій для дитини формі – у формі казки, розповіді, анекдоту, афоризму тощо. По-третє, їх об'єднує форма проведення занять – діалог, бесіда. По-четверте, кінцеву мету навчального процесу вони вбачали в максимальному розвитку потенціалу дитини, її адекватному включенню в складний, різноманітний, суперечливий світ з притаманними йому динамізмом, інтелектуалізацією та технологізацією праці.

Очевидно, що пріоритетною метою навчального процесу сьогодні має бути навчання дитини узагальнених, універсальних засобів діяльності та самостійного, критичного мислення. Необхідно докорінно змінити принципи побудови навчальних предметів, щоб їх засвоєння було одночасно й формуванням здатності до творчого, інноваційного мислення. І таке складне завдання породжує необхідність «переструктурування змісту навчального процесу, переосмислення його стрижневих складових, нових програм і методик, використання інтерактивних засобів і рефлексивних механізмів, які б забезпечували єдність учня з навчальними ситуаціями і життєвим контекстом» [10, с. 57]. Проте, адаптуючи нашу освіту до рівня кращих світових стандартів, ми мусимо відмовитися від «сліпого» наслідування, дбайливо розвивати власну освітянську традицію, не лише запозичувати нове, а й вводити наші надбання у європейський і світовий освітній простір.

Перспективними напрямками подальшого дослідження можуть бути:

- адаптація методики «Р4с» до навчання дошкільнят та школярів;
- розробка навчально-методичних матеріалів на основі текстів В. Сухомлинського;

– створення збірника «стимульних текстів», зорієнтованого на використання в процесі навчання дітей дошкільного віку, проведення виховних заходів та викладання суспільно-гуманітарних предметів.

Література:

1. Адаменко Н. Спільнота дослідників М. Липмана : філософські запитання, обговорення, аргументації та контраргументації вустами дітей / Надія Адаменко // Філософія освіти. – 2011. – № 1-2 (10). – С. 275-286.
2. Букатов В. М. Нескучные уроки. Обстоятельное изложение игровых технологий обучения школьников : пособие для учителей физики, математики, географии, биологии / В. М. Букатов, А. П. Ершова. – Петрозаводск, 2008. – 188 с.
3. Липман М. Рефлексивная модель практики образования / Метью Липман. – М. : Ифран, 1996. – 244 с.
4. Лютко О. М. Підготовка педагогічних кадрів до використання у професійній діяльності альтернативної методики викладання суспільно-гуманітарних предметів «Філософія для дітей» (Р4с) : програма спецкурсу / Оксана Михайлівна Лютко. – Рівне: РОІППО, 2014. – 26 с.
5. Освіта для демократії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/common/997489-fond-skorochnnyu-rizikiv-pidtrimav-ukrajinsko-koreyskiy-proekt-osvita-dlya-demokratiji.html>.
6. Основи критичного мислення: навч. посіб. для учнів старших класів загальноосвітньої школи / [О. Пометун, Л. Суценок, І. Баранова]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – 216 с.
7. Педагогіка : навчальний посібник / С. П. Максимюк. – К. : Кондор, 2005. – 667 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kafedragum-artcollege.edukit.km.ua/Files/downloads/_bibl_lib_ebooks.pdf.
8. Пометун О. І. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
9. Рефлексивный подход: от методологии к практике / под ред. В. Е. Лепского. – М. : Когито-Центр, 2009. – 447 с.
10. Саух П. Ю. Сучасна освіта : портрет без прикрас : монографія / П. Ю. Саух. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 382 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/8235/1/maket.pdf>.
11. Сухомлинский В. Сердце отдаю детям / В. Сухомлинский. – 2-е изд. – К. : Радянська школа, 1971. – 243 с.
12. Щедровицкий Г. П. Мышление – Понимание – Рефлексия / Г. П. Щедровицкий. – М. : Наследие ММК, 2005. – 800 с.
13. Юлина Н. С. Философия для детей: обучение навыкам разумного мышления / Н. С. Юлина. – М. : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2005. – 464 с.

Лютко О. М.

ВСЕ НОВОЕ – СТАРОЕ: ТВОРЧЕСКИЕ ПЕРЕСЕЧЕНИЯ М.ЛИПМАНА И В.СУХОМЛИНСКОГО

В статье отмечается необходимость трансформации существующей информационной модели образования; смещение акцента с усвоения учениками количества знаний на качество их умственной деятельности, на приобретение навыков самостоятельного мышления. Очерчены сущность и составляющие учебной программы «Философия для детей» (Philosophy for Children, Р4с) М. Липмана, направленной на развитие мышления ребенка, формирование познавательных и этических представлений и установок. Доказано, что идею обучения и воспитания детей через привлечение философии использовали не только зарубежные педагоги, но и отечественные. Осуществлен компаративистский анализ основных педагогических принципов учебной программы М. Липмана и педагогических методов, которые использовал В. Сухомлинский.

Ключевые слова: «философия для детей», критическое мышление, диалог, педагогические принципы М. Липмана, педагогические методы В. Сухомлинского.

Liutko O.M.

EVERYTHING NEW IS OLD – LIPMAN'S AND SUKHOMLYNSKIY'S
CREATIVE POINTS OF INTERSECTIONS

The article emphasises the necessity of modern educational system and educational methods that could transform society according to dynamic changes that had happened in the country and in the world. It is determined that in the process of teaching children we could study them to think independently. It is the priority in educational and upbringing processes nowadays.

The article outlines the nature of modern approach Philosophy for Children «P4C», capable to develop cognitive thinking.

It is emphasised that Ukraine has its own pedagogic heritage in children's education in terms of philosophic knowledge and world's discovery.

The comparative analysis of Lipman's and Sukhomlynskiy's pedagogic principles was carried out. It made it possible to outline some common points of their intersections. Firstly, Lipman as well as Sukhomlynskiy claimed that education could be effective if curiosity would be encouraged. Secondly, they considered that the best way of development of thinking is possible when philosophic content was represented not in the form of educational text, but in much more interesting and comprehensive form. Fairy-tales, anecdotes, stories and aphorisms can be included. Moreover, they transformed a lesson into a conversation, a dialogue. Besides, they were unanimous in their viewpoints towards final goal of education. It had to be maximum development of the child's potential. He or she had to join this complicated, and controversial world in an adequate way.

Keywords: new educational strategy of teaching children to think independently, nature of strategy «Philosophy for children», critical thinking, communication, pedagogic principles of Lipman and Sukhomlynskiy.

Рецензент: Моїсєєв С. О.

УДК 37.013

Назаренко В. С.*

ПІЗНАВАЛЬНІ ПОТРЕБИ ЯК ПЕРЕДУМОВА
РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ ДИТИНИ

У статті розглядається механізм відтворення інформаційних потреб дитини, уточнено поняття «інформаційні потреби», обґрунтовано взаємозв'язок між процесами формування інформаційних і пізнавальних потреб учнів з урахуванням педагогічних поглядів В. Сухомлинського.

Автором здійснено аналіз педагогічних праць ученого, присвячених організації пізнавальної діяльності дітей, їх розумового виховання; акцентовано увагу на тих практичних порадах, позиціях, які можуть бути застосовані в контексті забезпечення інформаційних потреб особистості.

Ключові слова: потреби, інформаційні потреби, інформаційний інтерес, інформаційний запит, процес пізнання, розумове виховання.

Стрімкий розвиток комп'ютерних мереж експотенційно прискорює процес постачання інформації та обміну нею, змінюючи звичну інфраструктуру життєвого простору людини. Тому, «Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта до пріоритетів сьогодення відносить уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства», допоможуть молодому поколінню «оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя» [8, с. 7]. Адже, як уважає А. Моль, знання, отримані в період навчання у школі, не мають такого впливу, як те, що дитина прочитає на афіші в метро, почує по радіо, побачить у кіно чи по телебаченню або дізнається з розмови з сусідами [6]. Так, згідно з дослідженнями Л. Найдьонові 42 % українських

* © Назаренко В. С.*